

est quod sit directiva humanorum actuum: & secundum hoc secundum diversa de quibus leges feruntur, distinguuntur leges, quæ interdum ab auctoribus nominantur; sicut distinguitur lex Julia de Adulteriis, lex Cornelia de Sicariis, & sic de aliis, non propter auctores, sed propter res de quibus sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod *ius Gentium* est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationalis, in quantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis; quæ non est multum remota à principis, unde de facili in huiusmodi homines confenserunt; distinguitur tamen à lege naturali, secundum quod est rationalis, in quantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis; quæ non est multum remota à principis, unde de facili in huiusmodi homines confenserunt; distinguitur tamen à lege naturali, maxime ab eo quod est omnibus animalibus commune.

Ad alia pater respondo ex his quæ dicta sunt (in corp. art.)

QUÆSTIO XCVI.

De potestate Legis humanae.

in sex articulis divisa.

DEinde considerandum est de potestate legis humanae: & circa hoc quaeruntur sex.

Primo, utrum lex humana debeat poni in communi.

Secundo, utrum lex humana debeat omnia vitia cohibere.

Tercio, utrum omnium virtutum actus habeat ordinare.

Quarto, utrum imponat homini necessitatem quantum ad forum conscientiae.

Quinto, utrum omnes homines legi humanae subdantur.

Sexto, utrum his qui sunt sub lege, liceat agere præter verba legis.

ARTICULUS I. 508

Utrum lex humana debeat poni in communi magis quam in particulari.

Inf. quæst. xcvi. art. 6. ad 1. & 2. 2. quæst. cxlvii. art. 3. & 4. corp.

AD primum sic proceditur. Videtur quod lex humana non debeat poni in communi, sed magis in particulari. Dicit enim Philosophus in V. Ethicor. (cap. vii.) quod legalia sunt quæcumque in singularibus legem possunt, & etiam sententia, quæ sunt etiam singularia: quia de singularibus actibus sententiæ feruntur. Ergo lex non solum ponitur in communi, sed etiam in singulari.

2. Præterea. Lex est directiva humanorum actuum, ut supra dictum est (quæst. xc.

art. 1. & 2.) Sed humani actus in singularibus consistunt. Ergo lex humana non debet in universalibus ferri, sed magis in singulari.

3. Præterea. Lex est regula; & mensura humanorum actuum, ut supra dictum est (ibid.) Sed mensura debet esse certissima; ut dicitur in X. Metaph. (text. 3.) Cum ergo in actibus humanis non possit esse aliquid universale ita certum, quin in particularibus deficiat, videtur quod necesse sit leges non in universalibus, sed in singularibus poni.

Sed contra est quod Jurisperitus dicit (Pompontius, & Celsus, ut refertur lib. I. tit. 3. ff. de Legib. & senatusconsult.) quod *iura conficta oportet in his quæ sapius accidant; ex his autem quæ forte uno casu accedere possunt, iura non confictantur.*

Respondeo dicendum, quod unumquodque quod est propter finem, necesse est quod sit finit proportionatum. Finis autem legis est bonum commune: quia, ut Isidorus dicit in lib. V. Etymolog. (cap. xxi.) *nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium lex debet esse conscripta.* Unde oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune. Bonum autem commune constat ex multis; & ideo oportet quod lex ad multa respiciat; & secundum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Constituitur enim communitas civitatis ex multis personis, & ejus bonum per multiplices actiones procuratur; nec ad hoc instituitur quod aliquo tempore modico durer, sed quod omni tempore perseveret per civium successorem, ut Augustinus dicit in II. de Civ. Dei (cap. xxi. & lib. XXII. cap. vi. vers. fin.)

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus in V. Ethic. (cap. vii.) ponit tres species juris legalis, quod est ius positivum. Sunt enim quedam quæ simpliciter in communi ponuntur; & hæc sunt *leges communes*: & quantum ad huiusmodi dicit, quod *legale est quod ex principio quidem nihil differt sit, vel aliter; quando autem quidem, differt, puta quod capituli statuto prelo redimantur.* Quædam vero sunt quæ sunt communia quantum ad aliquid, & singularia quantum ad aliquid, & huiusmodi dicuntur *privilegia quasi leges private*, quia respiciunt singulares personas, & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia: & quantum ad hoc subdit: *Adhuc quæcumque in singularibus legem ponunt.* Dicuntur etiam quedam legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta, sicut sunt *sententiæ*, quæ pro iure habentur: & quantum ad hoc subdit, *Et sententia.*

Ad secundum dicendum, quod illud quod est directivum, oportet esse plurimum directivum. Unde in X. Metaph. (text. 4.) Philosopho-

sophus dicit, quod *omnia quæ sunt unius generis, mensurantur aliquo uno, quod est primum in genere illo.* Si enim essent tot regulæ, vel mensuræ, quot sunt mensuræ, vel regulæ, cessaret utique utilitas regulæ, vel mensuræ, quæ est ut ex uno multa possint cognosci; & ita nulla esset utilitas legis, si non se extenderet nisi ad unum singularem actum. Ad singulares enim actus dirigendos dantur singularia præcepta prudentium; sed lex est præceptum commune, ut supra dictum est (quæst. xciv. art. 2. & 3.)

Ad tertium dicendum, quod non est eadem certitudo querenda in omnibus, ut in I. Ethicor. (cap. 111. in princ. & cap. vii. sub fin.) dicitur. Unde in rebus contingentibus, sicut sunt naturalia, & res humane, sufficit plaris certitudo ut aliquid sit verum ut in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus.

ARTICULUS II. 509

Utrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

Sup. quæst. xcvi. art. 4. corp. fin. quæst. xcvi. art. 3. ad 3. & inf. quæst. xc. art. 1. corp. & 2. 2. quæst. xxix. art. 2. ad 1. & quæst. lxxviii. art. 1. ad 4. & quæst. lxxviii. art. 1. ad 4. & mal. quæst. 111. art. 4. ad 6. & quodlibet 11. art. 10. ad 1. & 2. & Job xi.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Isidorus in lib. V. Etym. (cap. xx.) quod *leges sunt factæ, ut earum metu coerceretur audacia.* Non autem sufficienter coerceretur, nisi qualibet mala cohiberentur per legem. Ergo lex humana debet qualibet mala cohibere.

2. Præterea. Intentio legislatoris est cives facere virtuosos. Sed non potest aliquis esse virtuosus, nisi ab omnibus vitiis compescatur. Ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

3. Præterea. Lex humana à lege naturali derivatur, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 3. & quæst. xcvi. art. 3.) Sed omnia vitia repugnant legi naturæ. Ergo lex humana omnia vitia debet cohibere.

Sed contra est quod dicitur in I. de Lib. arbit. (cap. v. circ. fin.) *Videtur mihi legem ipsam quæ populo regendo scribitur, recte ipsa permittere, & divinam providentiam vindicare.* Sed divina providentia non vindicat nisi vitia. Ergo recte lex humana permittit aliqua vitia, non cohibendo ipsa.

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est (quæst. xc. art. 1. & 2.) lex ponitur ut quædam regula, vel mensura humanorum. & Th. Op. Tom. II.

(a) Vulgata: Qui vehementer

rum actuum. Mensura autem debet esse humana mensurata, ut dicitur in X. Metaph. (text. 3. & 4.) diversa enim diversis mensurantur. Unde oportet quod etiam leges immendantur hominibus secundum eorum conditionem: quia, ut Isidorus dicit (lib. V. Etymol. cap. xxi.) *lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ.* Potestas autem, sive facultas operandi ex interiori habitu, seu dispositione procedit: non enim idem est possibile ei qui non habet habitum virtutis, & virtuosus; sicut etiam non est idem possibile puero, & viro perfecto: & propter hoc non ponitur eadem lex pueris quæ ponitur adultis: multa enim pueris permittuntur, quæ in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur, & similiter multa sunt permittenda hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua major pars est hominum non perfectorum virtute.

Et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, à quibus virtuosus abstinere, sed solum graviora, à quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, & præcipue quæ sunt in nocentium aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset; sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, & huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod audacia pertinere videtur ad invasionem aliorum: unde præcipue pertinet ad illa peccata quibus iniuria proximis irrogatur, quæ lege humana prohibentur, ut dictum est (in corp. art.)

Ad secundum dicendum, quod lex humana intendit homines inducere ad virtutem, non subito, sed gradatim: & ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea quæ sunt iam virtuosorum, ut scilicet ab omnibus malis abstinere; alioquin imperfecti huiusmodi præcepta ferre non valentes in deteriora mala prorumperent, sicut dicitur Prov. xxx. 33. (a) *Qui nimis emungit, elicit sanguinem; & Matth. ix. quod si vinum novum, id est præcepta perfecte vitæ, mittatur in utres veteres, id est in homines imperfectos, utres rumpuntur, & vinum effunditur; id est præcepta contemnuntur, & homines ex contemptu ad peiora mala prorumpunt.*

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis est quedam participatio legis æternæ in nobis; lex autem humana deficit à lege æternæ. Dicit enim Augustinus in I. de Lib. arb. (cap. v. in fin.) *Lex ipsa, quæ regendis civitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per divinam providentiam vindicantur; neque enim quia non omnia facit, ideo quæ facit, improbanda sunt.* Unde etiam lex humana non omnia potest prohibere quæ prohibet lex naturæ.

Kkk 2 AR-

ARTICULUS III. 510

Utrum lex humana præcipiat actus omnium virtutum.

Sup. quæst. xciii. art. 3. & infr. quæst. c. art. 2. corp.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod lex humana non præcipiat actus omnium virtutum. Actibus enim virtutum opponuntur actus viciosi. Sed lex humana non prohibet omnia vicia, ut dictum est (art. præc.) Ergo etiam non præcipit actus omnium virtutum.

2. Præterea. Actus virtutis à virtute procedit. Sed virtus est finis legis; & ita quod est ex virtute, sub præcepto legis cadere non potest. Ergo lex humana non præcipit actus omnium virtutum.

3. Præterea. Lex humana ordinatur ad bonum commune, ut dictum est (quæst. xc. art. 2.) Sed quidam actus virtutum non ordinantur ad bonum commune, sed ad bonum privatum. Ergo lex non præcipit actus omnium virtutum.

Sed contra est quod Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. à med.) quod præcipit lex, & fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti: similiter autem secus: un alias virtutes, & malitias, hæc quidem sub vi, hæc autem prohibens.

Respondedo dicendum, quod species virtutum distinguuntur secundum objecta, ut ex supradictis patet (quæst. lxxv. art. 1. ad 1. & art. 2.) Omnia autem objecta virtutum referri possunt, vel ad bonum privatum alicujus personæ, vel ad bonum commune multitudinis; sicut ea quæ sunt fortitudinis, potest alicui exequi, vel propter conservationem civitatis, vel ad conservandum jus amici sui; & simile est in aliis.

Lex autem, ut dictum est (quæst. xc. art. 2.) ordinatur ad bonum commune: & ideo nulla virtus est de cuius actibus lex præcipere non possit. Non tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana præcipit, sed solum de illis qui ordinabiles sunt ad bonum commune, vel immediate, sicut cum aliqua directe propter bonum commune sunt, vel mediate, sicut cum aliqua ordinantur à legislatore pertinentia ad bonam disciplinam, per quam cives informantur, ut commune bonum justiciæ, & pacis conserventur.

Ad primum ergo dicendum, quod lex humana non prohibet omnes actus viciosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit

(a) Vulgata propter Dei conscientiam.

omnes actus virtuosos; prohibet tamen aliquos actus singulorum virtutum, sicut etiam præcipit quosdam actus singularium virtutum.

Ad secundum dicendum, quod aliquis actus dicitur esse virtuosus dupliciter. Uno modo ex eo quod homo operatur virtuosus; sicut actus virtutis iustitiæ est facere recta, & actus fortitudinis facere fortia; & sic lex præcipit aliquos actus virtutum. Alio modo dicitur actus virtuosus, quia aliquis operatur virtuosus eo modo quo virtuosus operatur: & talis actus semper procedit à virtute, nec cadit sub præcepto legis; sed est finis, ad quem legislator ducere intendit.

Ad tertium dicendum, quod non est aliquis virtus cuius actus non sint ordinabiles ad bonum commune, ut dictum est (in corp.) vel mediate, vel immediate.

ARTICULUS IV. 511

Utrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientie.

2. quæst. lxx. art. 5. ad 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod lex humana non imponat homini necessitatem in foro conscientie. Inferior enim potestatis non potest imponere legem in iudicio superioris potestatis. Sed potestas humana, quæ fert legem humanam, est infra potestatem divinam. Ergo lex humana non potest imponere legem quantum ad iudicium divinum, quod est iudicium conscientie.

2. Præterea. Iudicium conscientie maxime dependet ex divinis mandatis. Sed quandoque divina mandata evacuatur per leges humanas, secundum illud Matth. xv. 6. Irascimini scilicet mandatum Dei propter traditiones vestras. Ergo lex humana non imponit homini necessitatem quantum ad conscientiam.

3. Præterea. Leges humanae frequenter ingerunt calumniam, & injuriam hominibus, secundum illud Ilat. x. 1. Vt qui evadunt leges iniquas, & scribentes injustitias scribserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cause humilium populi mei. Sed licitum est unicuique oppressionem, & violentiam evitare. Ergo leges humanae non imponunt necessitatem homini quantum ad conscientiam.

Sed contra est quod dicitur I. Petr. 1. 19. Hæc est gratia, si (a) propter conscientiam sustinet quis tristitiam, patienti inique.

Respondedo dicendum, quod leges positive humanæ, vel sunt iuste, vel iniuste. Si quidem iuste sint, habent vim obligandi in foro conscientie.

ARTICULUS V. 512

Utrum omnes subiciantur legi.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod non omnes legi subiciantur. Illi enim soli subiciuntur legi quibus lex ponitur. Sed Apostolus dicit I. ad Thim. 1. 9. quod iusto non est lex posita. Ergo iusti non subiciuntur legi humanæ.

2. Præterea. Urbanus (II.) Papa dicit, & habetur in Decretis (caus. xix. quæst. 11.) Qui lege privata ducitur, nulla vaio exigit ut publica constringatur. Lege autem privata Spiritus Sancti ducuntur omnes viri spirituales, qui sunt filii Dei, secundum illud ad Rom. vii. 14. Qui spiritus Dei aguntur, hi filii Dei sunt. Ergo non omnes homines legi humanæ subiciuntur.

3. Præterea. Jurisperitus (Ulpianus) dicit (lib. I. ff. tit. 3. de Legibus, & senatusconsultis) quod Princeps legibus solutus est. Qui autem est solutus à lege, non subditur legi. Ergo non omnes subiecti sunt legi.

Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. xii. 1. Omnis anima potestatibus submissioribus subdita sit. Sed non videtur esse subditus potestati qui non subditur legi, quam fert potestas. Ergo omnes homines debent esse legi subiecti.

Respondedo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (quæst. xc. art. 1.) lex de sui ratione duo habet: primo quidem quod est regula humanorum actuum; secundo quod habet vim coactivam. Duplīter ergo aliquis homo potest esse legi subiectus. Uno modo sicut regulatum regulæ: & hoc modo omnes illi qui subduntur potestati, subduntur legi quam fert potestas.

Quod autem aliquis potestati non subdatur, potest contingere dupliciter. Uno modo quia est absolutus ab ejus subiectione: unde illi qui sunt de una civitate, vel regno, non subduntur legibus Principis alterius civitatis, vel regni, sicut nec ejus dominio. Alio modo, secundum quod regitur superiori lege: puta si aliquis subiectus sit Proconsuli, regulari debet ejus mandato, non tamen in his quæ dispensantur ei ab Imperatore: quantum enim ad illa non adstringitur mandato inferioris, cum superiori mandato obsequatur. Et secundum hoc contingit quod aliquis simpliciter subiectus legi secundum aliqua legi non adstringitur, secundum quæ regitur superiori lege. Alio vero modo dicitur aliquis subiectus legi, sicut coactivum cogenti: & hoc modo homines virtuosus

conscientiæ à lege æterna, à qua derivantur, secundum illud Prov. vii. 13. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Dicuntur autem leges iustæ, & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex auctore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; & ex forma, quando scilicet secundum equalitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis, sicut & quilibet pars id quod est, est totius: unde & natura aliquod detrimentum inferri parti, ut salvetur totum. Et secundum hoc leges huiusmodi onera proportionabiliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientie, & sunt leges legales.

Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum, è contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis prædicens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam, vel etiam ex auctore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem; vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges, quia, sicut Augustinus dicit in lib. I. de Lib. arbit. (cap. v. parum à princ.) lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit. Unde tales leges non obligant in foro conscientie, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam homo juri suo debet cedere, secundum illud Matth. v. 41. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum divinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud quod sit contra legem divinam: & tales leges nullo modo licet observare: quia, sicut dicitur Act. iv. obedire oportet Deo magis quam hominibus.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Apostolus dicit Rom. xii. 1. omnis potestas humana à Deo est; & ideo qui potestati resistit in his quæ ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit: & secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de legibus humanis quæ ordinantur contra Dei mandatum: & ad hoc ordo potestatis non se extendit: unde in talibus legi humanæ non est parendum.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de lege quæ inferit gravamen injustum subditis; ad quod etiam ordo potestatis divi-

& iusti non subdantur legi, sed soli mali. Quod enim est coactum, & violentum, est contrarium voluntari; voluntas autem bonorum consonat legi, à qua malorum voluntas discordat: & ideo secundum hoc boni non sunt sub lege, sed solum mali.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de subiectione quæ est per modum coactionis. Sic enim iustus non est lex posita: quia ipsi sibi sunt lex, dum ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, sicut Apostolus ad Rom. 7. 15. dicit. Unde in eos non habet lex vim coactivam, sicut habet in iniustos.

Ad secundum dicendum, quod lex Spiritus Sancti est superior omni lege humanis posita: & ideo virtus spirituales secundum hoc quod lege Spiritus Sancti ducuntur, non subdantur legi quantum ad ea quæ repugnant ductioni Spiritus Sancti; sed tamen hoc ipsum est de ducta Spiritus Sancti quod homines spirituales legibus humanis subdantur, secundum illud I. Petr. 1. 13. Subiecti estote omni humane creature propter Deum.

Ad tertium dicendum, quod Princeps dicitur esse solutus à lege quantum ad vim coactivam legis: nullus enim proprie cogitur à seipso; lex autem non habet vim coactivam nisi ex Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur esse solutus à lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Psalm. 1. Tibi soli peccavi, &c. dicit Glossa (ord. Castrod. quod 3.) Rex non habet hominem qui sua facta iudicet. Sed quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate, secundum quod dicitur extra de constitutionibus cap. Cum omnes: Quod quisque juris in alterum statuit, ipsi eodem iure uti debet. Et sapientia dicitur auctoritas: (Catonis in rudimentis) Patere legem, quam ipse tulit. Et in Codice (lib. IV. C. de Legib. & constitut.) Theodosius, & Valentinianus Imp. Volufiano Prefecto scribunt: Divina vox est maiestate regnantis, legibusque iustitiam se Principem profiteri: adeo de auctoritate juris nostra pendet auctoritas. Et revera majus imperio est subicere legibus principatum. Improprie ut etiam his à Domino qui dicitur non faciunt, & qui à suis onera gravia imponunt, & ipsi nec digno volunt ea movere, ut dicitur Matth. 23. 11. Unde quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus à lege quantum ad vim directivam eius; sed debet voluntarius non coactus legem implere.

Est etiam Princeps supra legem, in quantum, si expellens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.

ARTICULUS VI.

Utrum ei qui subditur legi, liceat præter verba legis in aliis modis agere.

Inf. quæst. xcvii. art. 3. ad 1. & 2. 2. quæst. lxx. art. 5. ad 2. & 3. & quæst. cxxviii. art. 4. corp. & Ill. dist. xxxiiii. quæst. 111. art. 4. quæst. 5. corp. & ad 5. & dist. xxxvii. art. 4. corp. fin. & IV. dist. xv. quæst. 111. art. 2. quæst. 1. & 4. corp.

Ad sextum sic proceditur. Videtur quod non liceat ei qui subditur legi, præter verba legis agere. Dicit enim Augustinus in lib. de Vera Religione (cap. xxxi. à med. In temporalibus legibus quamvis homines iudicent de his, cum eas instituant; tamen quando sunt instituta, & firmata, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Sed si aliquis prætermittat verba legis, dicens se intentionem legislatoris servare, videtur iudicare de lege. Ergo non licet ei qui subditur legi, ut prætermittat verba legis, ut intentionem legislatoris servet.

2. Præterea. Ad eum solum pertinent leges interpretari, cuius est condere leges. Sed omnium subditorum legi non est leges condere. Ergo eorum non est interpretari legislatoris intentionem, sed semper secundum verba legis agere debent.

3. Præterea. Omnis sapiens intentionem suam verbis novit explicare. Sed illi qui leges condiderunt, reputari debent sapientes: dicit enim Sapientia Prov. vii. 1. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ergo de intentione legislatoris non est iudicandum nisi per verba legis.

Sed contra est quod Hilarius dicit in IV. de Trin. (circ. med.) Intellegentia ditorum ex causa est assumenda dicendi: quia non sermone res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ergo magis est attendendum ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xc. art. 2.) omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & tantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Iurisperitus dicit (lib. I. ff. de Legib. & senatufconf.) quod nulla ratio juris, aut aequitas benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducantur, ea nos auctori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Contingit autem multoties quod aliquid observari communi saluti est utile ut in pluribus; tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus inveniri, proponit le-

legem secundum ea quæ in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem. Unde si emerget casus in quo observatio talis legis sit damnofa communi saluti, non est observanda: sicut si in civitate obfessa statuatur lex: quod portæ civitatis maneant clausæ, hoc est utile communi saluti ut in pluribus; si tamen contingat casus quod hostes insequantur aliquos cives, per quos civitas conservatur, damnosissimum esset civitati, nisi eis portæ aperirentur: & ideo in tali casu essent portæ aperienda contra verba legis, ut servaretur utilitas communis, quam legislator intendit.

Sed tamen hoc est considerandum, quod si observatio legis secundum verba non habet subitum periculum, cui oportet statim occurrere, non pertinet ad quemlibet ut interpretetur quid sit utile civitati, & quid inutile civitati; sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter huiusmodi casus habent auctoritatem in legibus dispensandi. Si vero sic subitum periculum, non patiens tantam moram ut ad superiorem recurrat possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.

Ad primum ergo dicendum, quod ille qui in casu necessitatis agit præter verba legis, non iudicat de ipsa lege, sed iudicat de casu singulari, in quo videt verba legis observanda non esse.

Ad secundum dicendum, quod ille qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter, sed in casu in quo manifestum est per evidentiam (a) documentis legislatoem aliud intendisse. Si enim dubium sit, debet vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.

Ad tertium dicendum, quod nullus hominis sapientia tanta est ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conveniunt ad finem intentum. Et si postea legislator omnes casus considerare, non oportet ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.

QUÆSTIO XCVII.

De mutatione legum.

in quatuor articulos divisæ.

Deinde considerandum est de mutatione legum: & circa hoc queruntur quatuor. Primo, utrum lex humana sit mutabilis.

(a) Al. documentis.

Secundo, utrum semper debeat mutari, quando aliquid melius occurrerit.

Tertio, utrum per consuetudinem aboletur, & utrum consuetudo obtineat vim legis.

Quarto, utrum vis legis humane per dispensationem rectorum immutari debeat.

ARTICULUS I.

Utrum lex humana debeat mutari aliquo modo.

Sup. quæst. xcvii. art. 5. ad 3. & art. 6. per tot. & inf. quæst. cxi. art. 3. ad 2.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod lex humana nullo modo debeat mutari. Lex enim humana derivatur à lege naturali, ut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 2.) Sed lex naturalis immobilitas permanere. Ergo lex humana debet immobilis permanere.

2. Præterea. Sicut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. v. à med.) mensura maxime debet esse permanens. Sed lex humana est mensura humanorum actuum; ut supra dictum est (quæst. xc. art. 1. & 2.) Ergo debet immobiliter permanere.

3. Præterea. De ratione legis est quod sit iusta, & recta, ut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 3.) Sed illud quod semel est rectum, semper est rectum. Ergo illud quod est semel lex, semper debet esse lex.

Sed contra est quod Augustinus dicit in I. de Lib. arb. (cap. vi. circ. med.) Lex temporalis quamvis iusta sit, commutari tamen per tempora iuste potest.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 3.) lex humana est quoddam distamen rationis, quo diriguntur humani actus: & secundum hoc duplex causa potest esse quod lex humana iuste mutetur: una quidem ex parte rationis; alia vero ex parte hominum, quorum actus lege regulantur.

Ex parte quidem rationis, quia humana rationi naturale esse videtur ut gradatim ab imperfecto ad perfectum perveniat. Unde videmus in scientiis speculativis quod qui primo philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte. Ita etiam & in operabilibus: nam primi qui intenderunt invenire aliquid utile communitati hominum, non valentes omnia esse se ipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta in multis deficientia, quæ posteriores mutaverunt, & insipientes aliqua quæ in paucioribus deficiere possunt à communi utilitate.

Ex

Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter mutationem conditionum hominum, quibus secundum diversas eorum condiciones diversa expediunt, sicut Augustinus ponit exemplum in I. de Lib. arb. (cap. vi. à princ.) quod si populus sit bene moderatus, & gravis, communisque utilitati diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos res publica administratur. Porro si paulatim idem populus depravatus habeat veniale suffragium, & regimena flagitiosi, scelerosisque committat, recte admittitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redditi arbitrium.

Ad primum ergo dicendum, quod naturalis lex est participatio quadam legis æternæ, ut supra dictum est (quæst. xciii. art. 3.) & ideo immobiliter perseverat: quod habet ex immobilitate, & perfectione divinæ rationis instituentis naturam. Sed ratio humana mutabilis est, & imperfecta: & ideo ejus lex mutabilis est. Et præterea lex naturalis continet quadam universalia præcepta, quæ semper manent; lex vero posita ab homine continet præcepta quadam particularia secundum diversos casus qui emergunt.

Ad secundum dicendum, quod mensura debet esse permanens, quantum est possibile. Sed in rebus mutabilibus non potest esse aliquid omnino immutabiliter permanens: & ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis.

Ad tertium dicendum, quod rectum in rebus corporalibus dicitur absolute, & ideo semper, quantum est de se, manet rectum. Sed rectitudo legis dicitur in ordine ad utilitatem communem, cui non semper proportionatur una eademque res, sicut supra dictum est (in corp.) & ideo talis rectitudo mutatur.

ARTICULUS II. 515

Utrum lex humana semper sit mutanda, quando occurrat aliquid melius.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod semper lex humana, quando aliquid melius occurrat, sit mutanda. Leges enim humanæ sunt adinventæ per rationem humanam, sicut etiam aliæ artes. Sed in aliis artibus mutatur id quod prius tenebatur, si aliquid melius occurrat. Ergo idem est etiam faciendum in legibus humanis.

2. Præterea. Ex his quæ præterita sunt, providere possumus de futuris. Sed nisi leges humanæ mutatae fuissent supervenientibus melioribus adinventibus, multa inconvenientia sequerentur, eo quod leges antiquæ invenirentur multas ruditates continere. Ergo videtur quod leges sint mutandæ, quotiescum-

que aliquid melius occurrat statuendum. 3. Præterea. Leges humanæ circa actus singulares hominum statuuntur. In singularibus autem perfectam cognitionem adipisci non possumus nisi per experientiam, quæ tempore indiget, ut dicitur in II. Ethic. (in princ. lib.) Ergo videtur quod per successione temporis possit aliquid melius occurrere statuendum.

Sed contra est quod dicitur in Decretis dist. xii. (cap. vi.) *Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, ut traditiones, quas antiquitus Patribus suscepimus, infringi patiamur.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) lex humana intantum recte imutatur, in quantum per ejus mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo, intantum quod ea quæ contra communem consuetudinem sunt, etiam si sint leviora de se, dimittuntur vis contridictiva legis, in quantum tollitur consuetudo. Et ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte tantum recompensetur communi salutis, quantum ex ista parte derogatur.

Quod quidem contingit, vel ex hoc quod aliqua maxima, & evidentissima utilitas ex novo statuto provenit; vel ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex consuetæ aut manifestam iniquitatem continet, aut ejus observatio est plurimum nociva. Unde dicitur à Jurisperito (Ulpiano lib. I. ff. tit. 4. de Constit. Princ.) quod *in rebus novis constituendis evidenti debet esse utilitas, ut recedatur ab eo jure quod diu æquum visum est.*

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt artis, habent efficaciam ex sola ratione: & ideo ubicumque melioratio occurrat, est mutandum quod prius tenebatur. Sed leges habent maximam virtutem ex consuetudine, ut Philosophus dicit in II. Polit. (cap. vi. circ. fin.) & ideo non sunt de facili mutandæ.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa concludit, quod leges sunt mutandæ, non tamen pro quacumque melioratione; sed pro magna utilitate, vel necessitate, ut dictum est (in corp. art.)

Et similiter dicendum est ad tertium.

ARTICULUS III. 516

Utrum consuetudo possit obtinere vim legis.

2. quæst. lxxix. art. 2. ad 2. & quæst. c. art. 2. cor. & quæst. 111. art. 8. cor. prin. & quæst. 118. art. 15.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod consuetudo non possit obtinere vim legis, nec legem amovere. Lex enim humana derivatur à lege naturæ, & à lege divina, ut ex supradictis patet (quæst. xciii. art. 3. & quæst. xc. art. 2.) Sed consuetudo hominum non potest mutare legem naturæ, nec legem divinam. Ergo etiam nec legem humanam imutare potest.

2. Præterea. Ex multis malis non potest fieri unum bonum. Sed ille qui incipit primo contra legem agere, male facit. Ergo multiplicatis similibus actibus non efficitur aliquid bonum. Lex autem est quoddam bonum, cum sit regula humanorum actuum. Ergo per consuetudinem non potest removeri lex, ut ipsa consuetudo vim legis obtineat.

3. Præterea. Ferre leges pertinet ad publicas personas, ad quas pertinet regere communitatem: unde privatæ personæ legem facere non possunt. Sed consuetudo invalens per actus privatarum personarum. Ergo consuetudo non potest obtinere vim legis, per quam lex removeatur.

Sed contra est quod Augustinus dicit in epistola ad Casulanum: *Mos populi Dei, & instituta majorum pro lege sunt tenenda: & sicut prævaricatores legum divinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.*

Respondeo dicendum, quod omnis lex proficitur à ratione, & voluntate legislatoris: lex quidem divina, & naturalis à rationabili Dei voluntate; lex autem humana à voluntate hominis ratione regulata. Sicut autem ratio, & voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis, ita etiam manifestantur factio: hoc enim unusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet. Manifestum est autem quod verbo humano potest & mutari lex, & etiam exponi, in quantum manifestat interiorem motum, & conceptum rationis humanæ: unde etiam & per actus maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex, & exponi, & etiam aliquid causari quod legis virtutem obtineat, in quantum scilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus, & rationis conceptus efficacissime declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis judicio provenire.

Et secundum hoc consuetudo & habet vim legis, & Thom. Op. Tom. II.

legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.

Ad primum ergo dicendum, quod lex naturalis, & divina procedit à voluntate divina, ut dictum est (in corp.) unde non potest mutari per consuetudinem procedentem à voluntate hominis, sed solum per auctoritatem divinam mutari potest: & inde est quod nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem divinam, vel legem naturalem. Dicit enim Isidorus in synonym. (Lib. II. cap. xvi. circ. med.) *Ufus auctoritatis cedat; primum usus lex, & ratio vincat.*

Ad secundum dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 6.) leges humanæ in aliquibus casibus deficient. Unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; & tamen actus non erit malus: & cum tales casus multiplicentur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem quod lex ulterius non est utilis; sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solam inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis removere.

Ad tertium dicendum, quod multitudo, in qua consuetudo introducit, duplicis conditionis esse potest. Si enim sit libera multitudo, quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quod consuetudo manifestat, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis: unde licet singulæ personæ non possunt condere legem, tamen totus populus condere legem potest. Si vero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem à superiori potestate positam removendi, tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur ad quos pertinet multitudinem legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare quod consuetudo introduxit.

ARTICULUS IV. 317

Utrum rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare.

Sup. quæst. xcvi. art. 6. & inf. quæst. c. art. 8. cor. & 2. 2. quæst. lxxxviii. art. 10. cor. & ad 2. & quæst. lxxxix. art. 9. & quæst. cxlvii. art. 4. cor. & ad 1. & III. dist. xxxvii. art. 4. & IV. dist. xv. quæst. 111. art. 2. q. 1. & dist. xxvii. quæst. 111. art. 3. ad 4. & III. con. cap. cxxx. fin.

AD quantum sic proceditur. Videtur quod rectores multitudinis non possint in legibus humanis dispensare. Lex enim statuta est pro communi utilitate, ut Iffidorus dicit (Lib. V. Etym. cap. xxi.) Sed commune bonum non debet intermiti pro privato commodo alicujus personæ: quia, ut dicit Philosophus in I. Ethic. (cap. 11.) *bonum generis divinius est quam bonum unius hominis.* Ergo videtur quod non debeat dispensari cum aliquo, ut contra legem commune agat.

2. Præterea. Illis qui super alios constituuntur, præcipitur Deuter. 1. 17. *Ita parvum audieris, ut magnum; nec accipieris cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Sed concedere alicui quod communiter denegatur omnibus, videtur esse acceptio personarum. Ergo huiusmodi dispensationes facere rectores multitudinis non possunt, cum hoc sit contra præceptum legis divinæ.

3. Præterea. Lex humana, si sit recta, oportet quod consonet legi naturali, & legi divinæ: aliter enim non congrueret religioni, nec conveniret disciplinæ; quod requiritur ad legem, ut Iffidorus dicit (Lib. V. Etym. cap. 111.) Sed in lege naturali, & divina nullus homo potest dispensare. Ergo nec etiam in lege humana.

Sed contra est quod dicit Apostolus I. ad Cor. ix. 17. *Dispensatio mihi credita est.*

Respondetur dicendum, quod dispensatio proprie importat commensurationem alicujus communis ad singula. Unde etiam gubernator familia dicitur *dispensator*, in quantum unicuique de familia cum pondere, & mensura distribuit & operationes, & necessaria vitæ. Sic igitur & in quacumque multitudine ex eo dicitur aliquis dispensare, quia ordinat qualiter aliquid commune præceptum sit à singulis adimplendum.

Contingit autem quandoque quod aliquid præceptum quod est ad commodum multitudinis ut in pluribus, non est convenienter huic personæ, vel in hoc casu: quia vel per hoc impeditur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquid malum, sicut ex supradictis patet.

ter (quæst. xcvi. art. 6.) Periculosum autem esset ut hoc iudicio cujuslibet committeretur, nisi forte propter evidens, & subitum periculum, ut supra dictum est (ibid.) Et ideo ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati inicitur, ut scilicet in personis, vel in casibus in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non servetur.

Si autem absque hac ratione pro sola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens: infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret: propter quod Dominus dicit Luc. xii. 42. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam?*

Ad primum ergo dicendum, quod quando cum aliquo dispensatur ut legem communem non servet, non debet fieri in præjudicium boni communis, sed ea intentione ut ad bonum commune proficiat.

Ad secundum dicendum, quod non est acceptio personarum, si non serventur æqualia in personis inæqualibus. Unde quando conditio alicujus personæ requirit rationabiliter ut in ea aliquid specialiter observetur, non est personarum acceptio, si sibi aliqua specialia gratia sit.

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis, in quantum continet præcepta communia, quæ numquam fallunt, dispensationem recipere non potest. In aliis vero præceptis, quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur; puta quod & mutuum non reddatur proditori, vel aliquid huiusmodi. Ad legem autem divinam ita se habet quilibet homo sicut persona privata ad legem publicam, cui subijcitur. Unde sicut in lege humana publica non potest dispensare nisi ille à quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit; ita in præceptis juris divini, quæ sunt à Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is cui ipse specialiter committeret.

QUÆSTIO XC VIII.

De lege veteri,

in sex articulos divisa.

Consequenter considerandum est de lege veteri: & primo de ipsa lege; secundo de præceptis ejus.

Circa primum queruntur sex.

Primo, utrum lex vetus sit bona.

Secundo, utrum sit à Deo.

Tertio, utrum sit à Deo medijs Angelis.

Quar-

Quarto, utrum data sit omnibus.

Quinto, utrum omnes obliget.

Sexto, utrum congruo tempore fuerit data.

ARTICULUS I. 318

Utrum lex vetus fuerit bona.

Inf. art. 2. ad 1. & 2. & Rom. vii. lect. 2. & 3. & Gal. iii. lect. 7. & 8.

AD primum sic proceditur. Videtur quod lex vetus non fuerit bona. Dicitur enim Ezech. xx. 25. *Dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non vivent.* Sed lex non dicitur bona nisi propter bonitatem præceptorum quæ continentur. Ergo lex vetus non fuit bona.

2. Præterea. Ad bonitatem legis pertinet ut communi saluti proficiat, sicut Iffidorus dicit (Lib. V. Etym. cap. 111.) Sed lex vetus non fuit salutaris, sed magis mortifera, & nociva: dicit enim Apostolus Rom. vii. 8. *Sine lege peccatum mortuum erat. Ego autem viroborum sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit; ego autem servus sum: & Rom. v. 20. Lex subintravit, ut abundaret delictum.* Ergo lex vetus non fuit bona.

3. Præterea. Ad bonitatem legis pertinet quod sit possibilis ad observandum & secundum naturam, & secundum humanam consuetudinem. Sed non habuit lex vetus: dicit enim Petrus Act. xv. 10. *Quid tentatis imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus?* Ergo videtur quod lex vetus non fuerit bona.

Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. vii. 12. *Itaque lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.*

Respondetur dicendum, quod absque omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc quod consonat rationi, ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona ex hoc quod consonat rationi rectæ. Lex autem vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur, ut patet in illo mandato: *Non concupisces rem proximi tui*, quod ponitur Exod. xx. 17. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem. Unde manifestum est quod bona erat. Et hæc est ratio Apostoli Rom. vii. 12. *Conditæ sunt, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem: & iterum (ibid. 16.) Consensio legi, quoniam bona est.*

Sed notandum est, quod bonum diversos gradus habet, ut Dionysius dicit iv. cap. de divin. Nomin. (par. 4. lect. 16.) Est enim aliquid bonum perfectum, & aliquid bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his quæ ad finem ordinantur, quando aliquid est tale quod per se est sufficiens inducere ad finem. Imperfectum autem bonum est quod operatur aliquid ad hoc quod perveniat ad finem; non tamen sufficit ad hoc quod ad finem perducatur; sicut medicina perfecta bona est quæ hominem sanat, imperfecta autem est quæ hominem adjuvat, sed tamen sanare non potest. Est autem sciendum, quod est alius finis legis humanæ, & alius legis divinæ. Legis enim humanæ finis est temporalis tranquillitas civitatis: ad quem finem pervenit lex cohibendo exteriores actus, quantum ad illa mala quæ possunt perturbare pacificum statum civitatis. Finis autem legis divinæ est perducere hominem ad finem felicitatis æternæ: qui quidem finis impeditur per quodcumque peccatum, & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores. Et ideo illud quod sufficit ad perfectionem legis humanæ, ut scilicet peccata prohibeat, & poenam apponet, non sufficit ad perfectionem legis divinæ; sed oportet quod hominem totaliter faciat idoneum ad participationem felicitatis æternæ: quod quidem fieri non potest nisi per gratiam Spiritus Sancti, per quam diffunditur caritas in cordibus nostris, quæ legem adimplet. *Gratia enim Dei vita æternæ, ut dicitur Rom. vi. 23. Hanc autem gratiam lex vetus conferre non potuit: reservabatur enim hoc Christo: quia ut dicitur Joan. 1. 17. lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* Et inde est quod lex vetus bona quidem est, sed imperfecta, secundum illud Hebr. vii. 19. *Nihil ad perfectum adduxit lex.*

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus loquitur ibi de præceptis ceremonialibus: quæ quidem dicuntur *non bona*, quia gratiam non conferebant, per quam homines à peccato mundarentur, cum tamen per huiusmodi peccatores ostenderent. Unde signanter dicitur: *Et iudicia, in quibus non vivent*, id est per quæ vitam gratiæ obtinere non possunt. Et postea subditur: *Et pollui eos in manibus suis*, id est pollutos ostendi, cum offerrent omne quod aperit vulvam, propter delicta sua.

Ad secundum, dicendum, quod lex dicitur occidisse non quidem effective, sed occasionaliter ex sua imperfectione, in quantum scilicet gratiam non conferebat, per quam homines implere possent quod mandabat, vel vitare quod vetabat. Et sic occasio ista non erat data, sed sumpta ab hominibus. Unde & Apostolus ibidem dicit: *Occasione accepta peccatum per mandatum seduxit me, & per illud occidit.* Ex hac etiam ratione dicitur, quod *lex subintravit, ut abundaret delictum*; ut

ly ut teneatur consecutive, non causaliter, in quantum scilicet homines accipientes occasionem à lege abundantius peccaverunt: tum quia gravius fuit peccatum post legis prohibitionem; tum etiam quia concupiscentia crevit: magis enim concupiscentius quod nobis prohibetur.

Ad tertium dicendum, quod iugum legis servari non poterat sine gratia adjuvante, quoniam lex non dabat. Dicitur enim Rom. ix. 16. *Non est volentis, neque currentis, scilicet velle, & currere in præceptis Dei, sed misericordie Dei.* Unde in Psal. cxviii. 32. dicitur: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet per donum gratiæ, & caritatis.*

ARTICULUS II. 519

Utrum lex vetus fuerit à Deo.

Inf. quæst. cvii. art. 2. ad 3. & art. 4. ad 3. & quæst. cvii. art. 1. corp. fin. & III. Par. quæst. xlii. art. 4. ad 2.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod lex vetus non fuerit à Deo. Dicitur enim Deut. xxxii. 4. *Dei præcepta sunt opera.* Sed lex vetus fuit imperfecta, ut supra dictum est (art. præc. & quæst. xcii. art. 5). Ergo lex vetus non fuit à Deo.

2. Præterea. Eccl. iiii. 14. dicitur: *Di dicit quod omnia opera quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Sed lex vetus non perseveravit in æternum: dicit enim Apostolus ad Heb. vii. 18. *Reprobatio fit quidem præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem.* Ergo lex vetus non fuit à Deo.

3. Præterea. Ad sapientem legislatorem pertinet non solum mala auferre, sed etiam occasiones malorum. Sed vetus lex fuit occasio peccati, ut supra dictum est (art. præc.) Ergo ad Deum, cui nullus est similis in legislatorebus, ut dicitur Job xxxvi. 22. non pertinebat legem talem dare.

4. Præterea. I. ad Timoth. ii. 4. dicitur, quod *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Sed lex vetus non sufficiebat ad salutem hominum, ut supra dictum est (art. præc.) Ergo ad Deum non pertinebat talem legem dare. Lex ergo vetus non est à Deo.

Sed contra est quod Dominus dicit Matth. xv. 6. loquens Judæis, quibus erat lex vetus data: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras: & paulo ante præmittitur: Homo patrem tuum, & matrem tuam: quod manifeste in lege veteri continetur.* Ergo lex vetus est à Deo.

(a) *Vulgata custodiebantur.* (b) *Vulgata ad verus se divisus est.*

Respondeo dicendum, quod lex vetus à bono Deo data est, qui est Pater Domini nostri Jesu Christi. Lex enim vetus homines ordinabat ad Christum dupliciter. Uno quidem modo testimonium Christo perhibendo: unde ipsi Luc. ult. 44. *Oportet implere in omnia que scripta sunt in lege, & in Prophetis, & in Prophetis de me: & Joan. v. 46. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Alio modo per modum cujusdam dispositionis, dum retrahens homines à cultu idolatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, à quo salvandum erat humanum genus per Christum. Unde Apostolus dicit ad Galat. iiii. 23. *Præquam veneris fides, sub lege (a) custodiebantur conclusi in eam fidem que revelanda erat.* Manifestum est autem quod ejusdem est dispo- nere ad finem, & ad finem perducere: & dico ejusdem per se, vel per suos subditos: non enim diabolus legem tulisset, per quam homines adducerentur ad Christum, per quem erat ejiciens, secundum illud Matth. xiii. 26. *Si Sathanus Sathanam ejicit, (b) divisum est regnum ejus.*

Et ideo ab eodem Deo à quo facta est salus hominum per gratiam Christi, lex vetus data est.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet aliquid non esse perfectum secundum tempus; sicut dicitur aliquis puer perfectus non simpliciter, sed secundum temporis conditionem: ita etiam præcepta quæ pueris dantur, sunt quidem perfecta secundum conditionem eorum quibus dantur, etsi non sint perfecta simpliciter: & talia fuerunt præcepta legis. Unde Apostolus dicit ad Galat. iiii. 24. *Lex paedagogus noster fuit in Christo.*

Ad secundum dicendum, quod opera Dei perseverant in æternum, quæ sic Deus fecit ut in æternum perseverent: & hæc sunt ea quæ sunt perfecta. Lex autem vetus reprobat tempore perfectionis gratiæ, non tamquam mala, sed tamquam infirma, & inutilis pro isto tempore: quia, ut subdit, *nihil ad perfectum adduxit lex.* Unde ad Galat. iiii. 25, dicit Apostolus: *Ubi venit fides, jam non sumus sub paedogo.*

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. lxxix. artic. 4) Deus aliquando permittit aliquos cadere in peccatum, ut exinde humiliarentur: ita etiam voluit talem legem dare, quam suis viribus homines implere non possent; ut sic, dum homines perfruentes de se peccatores se inventirent, humilitati recurrebant ad auxilium gratiæ.

Ad quartum dicendum, quod quamvis lex vetus non sufficeret ad salvandum homines; tamen aderat aliud auxilium à Deo homini-

minibus simul cum lege, per quod salvari poterant, scilicet fides Mediatoris, per quam justificati sunt antiqui patres, sicut etiam nos justificamur: & sic Deus non desiebat hominibus quin daret eis salutis auxilia.

ARTICULUS III. 520

Utrum lex vetus data fuerit per Angelos.

Inf. art. 6. arg. Sed con. & I. q. vii. con. 3. & Gal. iiii. lect. 7. & Col. ii. lect. 4. & Heb. 1. & cap. 12. fin. & cap. 9.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod lex vetus non fuerit data per Angelos, sed immediate à Deo. Angelus enim nuntius dicitur; & sic nomen Angeli ministerium importat, non dominium, secundum illud Psal. cii. 20. *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, ministri ejus.* Sed vetus lex à Domino tradita esse perhibetur: dicitur enim Exod. xx. 1. *Locutusque est Dominus sermones hos: & postea subditur: Ego enim sum Dominus Deus tuus.* Et idem modus loquendi frequenter reperitur in Exodo, & in libris consequentibus legis. Ergo lex est immediate data à Deo.

2. Præterea. Sicut dicitur Joan. i. 17. *lex per Moysen data est.* Sed Moyses immediate accepit à Deo: dicitur enim Exod. xxxiii. 11. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solent (a) amicus ad amicum suum.* Ergo lex vetus immediate data est à Deo.

3. Præterea. Ad solum Principem pertinet legem ferre, ut supra dictum est (quæst. xc. artic. 5). Sed solus Deus est princeps salutis animarum; Angeli vero sunt *administratores spiritus*, ut dicitur ad Heb. i. 14. Ergo lex vetus per Angelos dari non debuit, cum ordinaretur ad animarum salutem.

Sed contra est quod dicit Apostolus ad Galat. iiii. 19. *Lex data est per Angelos in manu Mediatoris: & A. q. vii. 53. dicit Stephanus: Accepistis legem in dispositione Angelorum.*

Respondeo dicendum, quod lex data est à Deo per Angelos. Et præter rationem generalem, quam Dionysius assignat in iv. cap. caelest. Hierar. (ante med.) quod *divina debent deferri ad homines mediatis Angelis*, specialis ratio est quare legem veterem per Angelos dari oportuit.

Dicitur enim (art. i. huj. quæst.) quod lex vetus imperfecta erat, sed disponebat ad salutem perfectam generis humani, quæ futura erat per Christum. Sic autem videtur in omnibus potestatis, & artibus ordinatis,

quod ille qui est superior, principalem, & perfectum actum operatur per se ipsum; ea vero que disponunt ad perfectionem ultimam, operatur per suos ministros; sicut navifactor compingat navem per se ipsum, sed preparat materiam per artifices subministrantes. Et ideo conveniens fuit ut lex perfecta novi testamenti daretur immediate per ipsum Deum hominem factum; lex autem veteris per ministros Dei, scilicet per Angelos, daretur hominibus. Et per hunc modum Apostolus ad Heb. i. 2. probat eminentiam novæ legis ad veterem: quia in novo testamento locutus est nobis Dominus in Filio suo; in veteri autem testamento est sermo factus per Angelos.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Gregorius dicit in principio Moralium (in præf. cap. 1. à med.) *Angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo Angelus, modo Dominus memoratur: Angelus videlicet propter hoc quod exterius loquendo sermonebat; Dominus autem dicitur, quia interius presciscendo loquendi efficaciam ministrabat: & inde est etiam quod quasi ex persona Domini Angelus loquebatur.*

Ad secundum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit XII. super Gen. ad lit. (cap. xxvii. paulo post princ.) in Exodo, dicitur, *Locutus est Dominus Moysi facie ad faciem: & paulo post subditur. Ostende mihi gloriam tuam servabat ergo quod videbat, & quod non videbat, desiderabat.* Non ergo videbat ipsam Dei essentiam, & ita non immediate ab eo infituebatur. Quod ergo dicitur, quod loquebatur ei facie ad faciem, secundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cum per subiectam creaturam, idest per Angelum, & nubem, ei loqueretur, & apparet: vel per visionem faciei intelligitur quadam eminentem contemplatio, & familiaris infra essentia divinæ visionem.

Ad tertium dicendum, quod solus Principis est sua auctoritate legem instituire; sed quandoque legem instituitur per alios promulgat: & ita Deus sui auctoritate instituit legem, sed per Angelos promulgavit.

(a) *Vulgata homo.*

AR-

ARTICULUS IV. 52

Utrum lex vetus dari deberet soli populo
Judæorum.

Inf. art. 5. cor. & III. dist. xxv. quæst. 11. art.
2. quæst. 2. ad 3.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod
lex vetus non debuit dari soli populo
Judæorum. Lex enim vetus disponebat ad salu-
tatem, quæ futura erat per Christum, ut
dictum est (art. præced.) Sed salus illa non
erat futura solum in Judæis, sed in omnibus
gentibus, secundum illud Isa. xlii. 6. Pa-
rum est ut sit mihi servus ad suscitandas tribus
Jacob, & facies Israel convertendas: dedi te in
lucem gentium, ut sis salus mea usque ad ex-
tremum terræ. Ergo lex vetus dari debuit om-
nibus gentibus, & non uni populo tan-
tum.

2. Præterea. Sicut dicitur act. x. 34. non
est personarum acceptor Deus; sed in omni gente
qui timet Deum, & facit justitiam, & accep-
tus est illi. Non ergo magis uni populo quam
aliis viam salutis debuit aperire.

3. Præterea. Lex data est per Angelos, si-
cut jam dictum est (art. præced.) Sed ministeria
Angelorum Deus non solum Judæis, sed om-
nibus gentibus semper exhibuit: dicitur enim
Eccli. xviii. 14. In unamquamque gentem præ-
posuit vestrem. Omnibus etiam gentibus tem-
poralia bona largitur, quæ minus sunt curæ
Deo quam spiritualia bona. Ergo etiam legem
omnibus populis debuit dare.

Sed contra est quod dicitur Rom. 111.
1. Quid ergo amplius Judæo est? . . . Mul-
tum quidem per omnem modum. Primum quidem
quia credita sunt illis eloquia Dei & in Psalm.
cxlviii. xx. dicitur: Non fecit taliter omni na-
tioni, & judicia sua non manifestavit ei.

Respondendo dicendum, quod possit una ra-
tio assignari, quare potius populo Judæorum
data sit lex quam aliis populis: quia, aliis po-
pulis ad idololatram declinantibus, solus po-
pulus Judæorum in cultu unius Dei re-
manuit: & ideo alii populi indigni erant le-
gem recipere, ne sanctum canibus dare-
tur.

Sed ista ratio conveniens non videtur: quia
populus ille etiam post legem latam ad idola-
triam declinavit, quod gravius fuit, ut patet
Exod. xxxi. & Amos v. 25. Numquid
hostias, & sacrificium obtulisti mihi in deserto
quadraginta annis, domus Israel, & portasti ta-
bernaculum Moloch Deo vestro, & imaginem idola-
torum vestrorum, filius Dei vestri, quæ fecistis

(a) Vulgata Sancti estote.

vobis? Expresse etiam dicitur Deut. ix. 6.
Scito, quod non propter justitias meas Dominus
Deus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem,
cum durissima cervicis sis populus. Sed ratio ibi
præmittitur; Ut completeret verbum Juxta Domi-
nus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis
Abraham, Isaac, & Jacob. Quæ autem pro-
missio eis sit facta, ostendit Apostolus ad Galat.
111. 16. dicens: Abraham dicitur fuisse primigenitus,
& semini ejus. Non dicitur, Seminibus, quasi in multis,
sed quasi in uno, & semini tuo, qui est Christus.
Deus igitur & legem, & alia beneficia specialia
illi populo exhibuit propter promissionem eor-
um patribus factam, ut ex eis Christus nasce-
retur. Decebat enim ut ille populus ex quo
Christus nasciturus erat, quadam speciali sanc-
tificatione polleret, secundum illud quod di-
citur Levit. xix. 2. Sancti eritis, quia ego
sanctus sum. Nec etiam fuit propter meritum
ipsum Abraham, ut talis promissio ei fieret,
ut scilicet Christus ex ejus semine nasceretur,
sed ex gratuita Dei electione, & vocatione.

Unde dicitur Isa. xli. Quis suscitavit ab Orien-
te jessum, vocavit eum ut sequeretur se? Sic er-
go patet quod ex sola gratuita electione pa-
tres promissionem acceperunt, & populus ex
eis progenitus legem accepit, secundum il-
lud Deut. iv. 36. Audisti verba illius de me-
dio ignis, quia dilexit patres tuos, & elegit se-
men eorum post illos.

Si autem rursus queratur, quare hunc po-
pulum elegit, ut ex eo Christus nasceretur,
& non alium, convenit responso Augustini,
quam dicit super Joan. (tract. xxvi. paulo
post princ.) Quare hunc trahat, & illum non tra-
hat noli velle disjungere, si non vis errare.

Ad primum ergo dicendum, quod quam-
vis salus futura per Christum esset omnibus
gentibus præparata, tamen oportebat ex uno
populo Christum nasci, qui propter hoc præ-
aliis prerogativas habuit, secundum illud
Rom. ix. 4. Quorum, scilicet Judæorum, est
adoptio filiorum, & testamentum, & legislatio,
quorum patres, & ex quibus Christus est secun-
dum carnem.

Ad secundum dicendum, quod accep-
tio personarum locum habet in his quæ ex
debito dantur; in his vero quæ ex gratui-
ta voluntate conferuntur, acceptio personarum
locum non habet. Non enim est per-
sonarum acceptor qui ex liberalitate de suo
dat uni, & non alteri; sed si esset dispen-
sator bonorum communium, & non distri-
bueret æqualiter secundum merita persona-
rum, esset personarum acceptor. Salutaris
autem beneficia Deus humano generi con-
fert ex sua gratia: unde non est persona-
rum acceptor, si quibusdam præ aliis confert.
Unde

Unde Augustinus dicit in Lib. de prædest. sanc-
torum (cap. 111. aliquant. à princ.) Omnes
quæ Deus docet, misericordia docet; quæ autem
non docet, judicio non docet: hoc enim venit
ex damnatione humani generis pro peccato
primi parentis.

Ad tertium dicendum, quod beneficia
gratiæ subtrahuntur homini propter culpam;
sed beneficia naturalia non subtrahuntur: in-
ter quæ sunt ministeria Angelorum, quæ ipse
naturarum ordo requirit, ut scilicet per me-
dia gubernentur infima; & etiam corporalia
subsidia, quæ non solum hominibus, sed
etiam jumentis Deus admittit, secundum
illud Psal. xxxv. 8. Homines, & jumenta sal-
vabis Dominus.

ARTICULUS V. 52

Utrum omnes homines obligantur servare le-
gem veterem.

2. 2. quæst. lxxxv. art. 4. ad 1. & III. dist.
xxv. quæst. 11. a. 1. 2. ad 3. & Rom.
11. lect. 3.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod
omnes homines obligantur ad obser-
vandam veterem legem. Quicumque enim
subditur Regi, oportet quod subdatur regi
ipsum. Sed vetus lex est data à Deo, qui est
Rex omnis terræ, ut in Psal. xlv. dicitur.
Ergo omnes habitantes terram tenebantur ad
observantiam legis.

2. Præterea. Judi salvari non poterant,
nisi legem veterem observarent: dicitur enim
Deuter. xxv. 17. Maledictus qui non perma-
net in sermonibus legis hujus, nec eos opere per-
fici. Si igitur alii homines sine observantia
legis veteris potuissent salvari, pejor fuisset
conditio Judæorum quam aliorum hominum.

3. Præterea. Gentiles ad ritum Judaicum,
& ad observantiam legis admittebantur: dicitur
enim Exod. xli. 48. Si quis peregrinorum
in vestram voluerit transire coloniam, & facere
phase Domini, circumcidetur prius omne masculi-
num ejus, & tunc vire celebrabit, eritque sicut
indigena terra. Frustra autem ad observantiam
legales fuissent extranei admisi ex ordinatio-
ne divina, si absque legalibus observantiis
salvari potuissent. Ergo nullus salvari poterat,
nisi legem observaret.

Sed contra est quod Dionysius dicit 1x.
cap. epl. Hierarch. (post med.) quod multi Gen-
tium per Angelos sunt redacti in Deum. Sed
constat quod Gentiles legem non observabant.
Ergo absque observantia legis potuerunt ali-
qui salvari.

Respondendo dicendum, quod lex vetus ma-
nifestabat præcepta legis naturæ, & superad-
debat quædam propria præcepta.

Quantum igitur ad illa quæ lex vetus con-
tinebat de lege naturæ, omnes tenebantur ad
observantiam veteris legis, non quia erant de
veteri lege, sed quia erant de lege naturæ; sed
quantum ad illa quæ lex vetus superaddebat,
non tenebantur aliqui ad observantiam veteris
legis, nisi solus populus Judæorum. Cujus ra-
tio est, quia lex vetus, sicut dictum est (art.
præced.) data est populo Judæorum, ut quam-
dam prærogativam sanctitatis obtineret prop-
ter reverentiam Christi, qui ex illo populo
nasciturus erat. Quicumque autem statuuntur
ad specialem aliquorum sanctificationem, non
obligant nisi illos; sicut ad quædam obligantur
clerici, qui mancipantur divino ministerio;
ad quæ laici non obligantur; similiter &
religiosi ad quædam perfectionis opera obligan-
tur ex sua professione, ad quæ sæculares non
obligantur; & similiter ad quædam specialia
obligabatur populus ille ad quæ alii populi
non obligabantur. Unde dicitur Deuter. xxv. 17.
13. Profectus eris, & a quo incerta coram Do-
mino Deo tuo. Et propter hoc etiam quadam
professione utebantur, ut patet Deuter. xxvi. 17.
3. Profecor hodie coram Domino Deo tuo, &c.

Ad primum ergo dicendum, quod qui-
cumque subdatur Regi, obligatur ad legem
ejus observandam quam omnibus communiter
proponit; sed si instituat aliquam observandam à
suis familiaribus ministris, ad hæc ceteri non
obligantur.

Ad secundum dicendum, quod homo quan-
to Deo magis conjungitur, tanto efficiatur
melioris conditionis: & ideo quanto populus
Judæorum erat adstrictus magis ad divini cul-
tum, dignior aliis populis erat: unde di-
citur Deuter. xv. 8. Quæ est alia gens sic incli-
ta, ut habeat cærenas & justasque judicia, &
universam legem? Et similiter etiam quantum
ad hoc sunt melioris conditionis clerici quam
laici, & religiosi quam sæculares.

Ad tertium dicendum, quod Gentiles per-
fectius, & securius salutem consequerentur
sub observantiis legis quam sub sola lege natu-
rali; & ideo ad eas admittebantur; sicut etiam
nunc laici transunt ad clericatum, & sæcula-
res ad religionem, quamvis absque hoc pos-
sint salvari.

ARTICULUS VI. 52

Utrum lex vetus convenienter data fuerit tem-
pore Moysi.

III. P. quæst. lxx. art. 2. & IV. dist. 1. quæst.
1. art. 2. quæst. 4. cor. & Gal. 111.
lect. 7.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod
lex vetus non convenienter fuerit data
tempore Moysi. Lex enim vetus disponebat
ad salutem, quæ erat futura per Christum, si-
cut

cut dictum est (art. 2. hujus quæst.) Sed statim homo post peccatum indiguit hujusmodi salutis remedio. Ergo statim post peccatum lex vetus debuit dari.

2. Præterea. Lex vetus data est propter sanctificationem eorum ex quibus Christus natus erat. Sed Abraham incepit fieri promissio de semine, quod est Christus, ut habetur Genes. xxi. Ergo statim tempore Abraham debuit lex dari.

3. Præterea. Sicut Christus non est natus ex aliis descenditibus ex Noe, nisi ex Abraham; cui facta est promissio; ita etiam non est natus ex aliis filiis Abraham, nisi ex David, cui est promissio renovata, secundum illud II. Reg. xxiii. 1. *Dixit vir cui confisusum est de Christo Dei Jacob.* Ergo lex vetus debuit dari post David, sicut data est post Abraham.

Sed contra est quod Apostolus dicit ad Gal. 111. 19. *quod lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, id est ordinabiliter data, ut Glossa (ordin.) dicit.* Ergo congruum fuit ut lex vetus illo tempore ordine traderetur.

Respondeo dicendum, quod convenientissime lex vetus dari fuit tempore Moysi.

Cujus ratio potest accipi ex duobus, secundum quod quælibet lex duobus generibus hominum imponitur. Imponitur enim quibusdam duris, & superbis, qui per legem compescuntur, & domantur: imponitur etiam bonis, qui per legem instructi adjuvantur ad adimplendum quod intendunt.

Conveniens igitur fuit tali tempore legem veterem dari ad superbiam hominum convincendam. De duobus enim homo superbiebat, scilicet de scientia, & de potentia. De scientia quidem, quasi ratio naturalis ei posset sufficere ad salutem; & ideo, ut de hoc ejus superbia convinceretur, permixtus est homo regimini suæ rationis abque admixtione legis scriptæ; & experimento homo discere potuit quod patiebatur rationis defectum per hoc quod patiebatur usque ad idolatriam, & turpissima vitia circa tempora Abraham fuisse prolapsi. Et ideo post hæc tempora fuit necessarium legem scriptam dari in remedium humanæ ignorantie; quia per legem est cognitio peccati, ut dicitur Rom. vii. Sed postquam homo est instructus per legem, convicta est ejus superbia de infirmitate, dum implere non poterat quod cognoscebat. Et ideo, sicut Apostolus concludit ad Rom. vii. 3. *quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, misit Deus Filium suum... ut iustitiam legis impleverit in nobis.* Ex parte vero bonorum lex data est in auxilium: quod quidem tunc maxime populo necessarium fuit quan-

do lex naturalis obscurari incipiebat propter exuperantiam peccatorum. Oportebat enim hujusmodi auxilium quodam ordine dari, ut per imperfecta ad perfectionem manducerentur. Et ideo inter legem naturæ, & legem gratiæ oportuit legem veterem dari.

Ad primum ergo dicendum, quod statim post peccatum primi hominis non competeat legem veterem dari; tum quia nondum homo recognoscebat se ea indigere, de sua ratione confusus: tum quia adhuc dictamen legis naturæ nondum erat obtenebratum per consuetudinem peccandi.

Ad secundum dicendum, quod lex non debet dari nisi populo: est enim præceptum commune, ut dictum est (quæst. xc. art. 2. & 3. & quæst. xcvi. art. 1. ad 2.) & ideo tempore Abraham data sunt quedam familiaria præcepta, & quasi domestica Dei ad homines; sed postmodum multiplicatis ejus posteris, in tantum quod populus esset, & liberatis eis à servitute, lex convenienter potuit dari. Nam servi non sunt pars populi, vel civitatis, cui legem dari competit, ut Philoophus dicit in III. Polit. (cap. 111. à med.)

Ad tertium dicendum, quod quia legem oportebat alicui populo dari, non solum illi ex quibus est Christus natus, legem acceperunt, sed totus populus configuratus signaculo circumcisionis, quæ fuit signum promissionis Abraham factæ, & ab eo creditæ, ut dicit Apostolus Rom. iv. Et ideo etiam ante David oportuit legem dari tali populo jam collecto.

QUÆSTIO XCIX.

De præceptis veteris legis.

in sex articulis divisa.

DEinde considerandum est de præceptis veteris legis: & primo de distinctione ipsorum; secundo de singulis generibus distinctis.

Circa primum quærentur sex.

Primo, utrum leges veteris sint plura præcepta, vel unum tantum.

Secundo; utrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia.

Tertio, utrum præter moralia contineat cæremonialia.

Quarto, utrum contineat præter hæc judicialia.

Quinto, utrum præter ista tria contineat aliqua alia.

Sexto, de modo quo lex inducatur ad observantiam prædictorum.

ARTICULUS I.

524

Utrum in lege veteri contineatur solum unum præceptum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod in lege veteri non contineatur nisi unum præceptum. Lex enim nihil aliud est quam præceptum, ut supra habitum est (quæst. xc. art. 2. & 3.) Sed lex vetus est una. Ergo non continet nisi unum præceptum.

2. Præterea, Apostolus dicit Roman. xiii. 9. *Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo inflatur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Sed istud mandatum est unum. Ergo lex vetus non continet nisi unum mandatum.

3. Præterea, Math. vii. 12. dicitur: *Omnia quæcumque volitis ut faciant vobis homines, & vos facite illis; hæc est enim lex, & propheta.* Sed tota lex vetus continetur in lege, & prophetis. Ergo lex vetus non habet nisi unum præceptum.

Sed contra est quod Apostolus dicit ad Ephes. 11. 15. *Legem mandatorum decretis convolvans; & loquitur de lege veteri, ut patet per Glossam (Ambrosii ibidem).* Ergo lex vetus continet in se multa mandata.

Respondeo dicendum, quod præceptum legis, cum sit obligatorium, est de aliquo quod fieri debet. Quod autem aliquid debeat fieri, hoc provenit ex necessitate alicujus finis. Unde manifestum est quod de ratione præcepti est quod importet ordinem ad finem, in quantum scilicet illud præcipitur quod est necessarium, vel expediens ad finem. Contingit autem ad unum finem multa esse necessaria, vel expedientia. Et secundum hoc possunt de diversis rebus dari diversa præcepta, in quantum ordinantur ad finem.

Unde dicendum est quod omnia præcepta legis veteris sunt unum secundum ordinem ad unum finem; sunt tamen multa secundum diversitatem eorum quæ ordinantur ad illum finem.

Ad primum ergo dicendum, quod, lex vetus dicitur esse una secundum ordinem ad finem unum; & tamen continet diversa præcepta secundum distinctionem eorum quæ ordinantur ad finem sicut etiam ars edificativa est una secundum unitatem finis, quia tendit ad ædificationem domus; tamen continet diversa præcepta secundum diversos actus ad hoc ordinatos.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Apostolus dicit I. ad Timot. 1. 5. *finis præcepti caritas est:* ad hoc enim omnis lex tendit ut amicitiam constituat vel hominum ad invicem, vel hominis ad Deum. Et ideo tota lex impletur in hoc uno mandato, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, sicut in S. Tob. Op. Tom. II.

quodam fine mandatorum omnium. In dilectione enim proximi includitur etiam Dei dilectio, quando proximus diligitur propter Deum. Unde Apostolus hoc unum præceptum posuit pro duobus, quæ sunt de dilectione Dei, & proximi, de quibus dicit Dominus Math. xxiii. 40. *In his duobus mandatis pendet omnis lex, & propheta.*

Ad tertium dicendum, quod, sicut dicitur in IX. Ethic. (cap. viii. parum à princ.) *amicabilia quæ sunt ad alterum, venerunt ex amicabilibus quæ sunt homini ad se ipsum*, dum scilicet homo ita se habet ad alterum sicut ad se. Et ideo in hoc quod dicitur, *Omnia quæcumque volitis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, explicatur quedam regula dilectionis proximi, quæ etiam implicite continetur in hoc quod dicitur Math. xix. 19. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*: unde est quedam explicatio istius mandati.

ARTICULUS II.

525

Utrum lex vetus contineat præcepta moralia.

Su. quæst. xcvi. art. 5. corp. et inf. prof. q. art. 3. ad 2. et art. 4. corp. & Psal. xviii. com. 7. 8. 9.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod lex vetus non contineat præcepta moralia. Lex enim vetus distinguitur à lege naturæ, ut supra habitum est (quæst. xci. art. 4. & quæst. xcvi. art. 5.) Sed præcepta moralia pertinent ad legem naturæ. Ergo non pertinent ad legem veterem.

2. Præterea, ibi subvenire debuit homini lex divina, ubi deficit ratio humanæ, sicut patet in his quæ ad fidem pertinent, quæ sunt supra rationem. Sed ad præcepta moralia ratio hominis sufficere videtur. Ergo præcepta moralia non sunt de lege veteri, quæ est lex divina.

3. Præterea, Lex vetus dicitur littera occidens, ut patet I. ad Corinth. 111. Sed præcepta moralia non occidunt, sed vivificant, secundum illud Psal. cxviii. 93. *In eternum non obliviscar justificationes tuas, quia in istis vivificasti me.* Ergo præcepta moralia non pertinent ad veterem legem.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xviii. 9. *Adidit legis disciplinam, & legem vite hereditavit eos.* Disciplina autem pertinet ad mores: dicit enim Glossa (ordinar.) ad Heb. xii. super illud, *Omnia disciplina, &c.*, disciplina est eruditio morum per difficultia. Ergo lex à Deo data præcepta moralia continebat.

Respondeo dicendum, quod lex vetus continebat præcepta quedam moralia, ut patet Exod. xx. *Non occides, Non furtum facies.*

Mum Et